

Verslag lezing “De 19 martelaren van Gorcum” donderdag 17 september 2026 door Hendrien van de Geest

Dover, Engeland, 1572. Verschillende schepen liggen daar voor anker, bemand met geuzen. Koningin Elisabeth I wil ze kwijt, of liever ze wil de handel met Spanje hervatten en ze geeft gehoor aan een oproep (bevel?) van Alva. En daar gaan ze. Terug naar de Nederlanden die ze verlaten hadden. Op naar Enkhuizen, een stad die Willem van Oranje maar wat graag aan zijn kant wilde krijgen. Hiervoor moesten ze tussen Texel en Den Helder het Marsdiep door. Daar sloeg een sterke storm hen terug, en ze maakten ook navigatiefouten. Ze zakten de Noordzee zuidelijk af en kwamen bij de monding van de Maas, bij Den Briel.

Het is dan eind maart. Den Briel innemen diende geen enkel strategisch belang. De strijd werd niet aan die zijde van het land uitgevochten, maar aan de zuidgrens. Toch wilden veel van de geuzen Den Briel aanvallen en innemen, ondanks de wensen van Oranje en hun eigen vlootvoogd.

Die vlootvoogd was Willem II van der Marck, heer van Lummen, beter bekend als Lumey, zoals Lummen in het Frans werd genoemd. Hij stamde van een adellijke familie die prins-bisschoppen voortbracht, maar ook betovergrootvader Willem, het zwijn van de Ardennen. En Willem II had een aardje naar zijn betovergrootvaartje, zullen we nog merken. Op 1 april lukt het: Den Briel is voor de prins, op een bijna anti-climactische wijze.

In Gorinchem (of Gorcum), oostwaarts aan de Maas gelegen, gaat het Rooms-Katholieke leven min of meer zijn gewone gang. Er zijn meerdere kloosters, zoals eigenlijk in iedere stad, zoals het Agnietenklooster, het Minderbroederklooster (de Franciscanen) en het Magdalenaklooster.

Hun rituelen en rites volgen de dagelijkse regels en ook al is de beeldenstorm over de Nederlanden gegaan, zij kunnen hun geloof nog beleven en uitdragen.

Op de ochtend van 26 juni 1572 verschijnen schepen op de rivier bij Gorinchem. Het zijn geuzen. Bevolking en stadsbestuur laten ze binnen, uit angst en gepaaid met beloftes van afschaffing van de gehate tiende penning en goedkoper brood. Geestelijken en Spaansgezinden vluchten naar de Citadel, maar geven zich op 27 juni alweer over. De geestelijken was beloofd dat ieder recht had op een eigen geloofsbeleving, maar niets was minder waar.

Twee weken lang worden de Rooms-Katholieke geestelijken brutaal behandeld. maar toch gaan de geuzen scheep met hun gevangenen. In een mosselschuit varen ze naar Dordrecht. Dordrecht houdt de poorten dicht en willen er echt niets mee te maken hebben. Wel krijgt de bevolking gelegenheid de geestelijken te beschimpen.

Ze gaan verder en komen uiteindelijk weer waar de geuzen begonnen waren. In Den Briel. Hier staat de bevolking ook aan de kant om de geestelijken te beschimpen. Ze worden opgesloten in de gevangenis en later overgebracht naar de turfschuur van het verwoeste Elisabethklooster van Rugge, vlakbij Den Briel. Ze worden op allerlei manieren geschoffeld, met nep-processies, nep-executies, een 'proces', waarin ze theologische vertogen moeten houden tegenover gereformeerde dominees. De uitslag ligt eigenlijk al vast, de dood voor deze vervloekte papen. Oranje is het hier totaal niet mee eens. Hij schrijft nog aan Lumey om een bloedbad te voorkomen, maar richt daarbij zijn brief aan een ondergeschikte van Lumey en niet aan Lumey zelf. Een affront dat hij niet over zijn kant laat gaan.

En op 9 juli 1572 is het zover.

Bij de turfschuur gaat het gebeuren. Ze krijgen nog een keer de gelegenheid hun katholieke geloof te verloochenen, maar één voor één weigeren ze.

En dan moeten ze ruggelings de ladder op - zodat ze de massaal toegestroomde bevolking konden zien en door hen uitgescholden konden worden - en één voor één worden ze opgehangen. Sommigen zijn dan al zwaar gemarteld. Van één zijn de armen afgehakt, een ander is zijn neus kwijt, weer een ander is 'gereanimeerd' door dat hem een brandende kaars in het gezicht geduwd werd. Een gruwelijk tafereel.

Broeder Hendrik, dan 18 jaar, liegt dat hij 16 jaar is en hem wordt amnestie verleend. Wel moet hij alles aanzien en van hem is een ooggetuigenverslag bekend.

Al op 14 november 1675 werden de 19 vermoorde mannen zalig verklaard. Het duurde nog tot 29 juni 1867 voordat ze heilig verklaard werden. Dat was waarschijnlijk een deels politiek ingegeven besluit van Pius IX. Hij zat met zijn kerkelijke staat in het nauw, die door de Risorgimento onder leiding van Garibaldi werd bedreigd.

In Nederland was sinds 1853 de bisschoppelijke hiërarchie van Nederland hersteld en ruim 3000 mannen dienden in het pauselijk leger van de zouaven. Ondanks tegenstand vanuit Nederland (ook van de bisschoppen) ging de heiligverklaring door, zonder ook maar één enkele officiële Nederlandse aanwezige. Slechts zeven zouaven uit Drunen hebben het meegemaakt.

In Gorinchem werd aan het begin van de 19e eeuw een Waterstaatskerk gebouwd, gewijd aan deze 19 martelaren.

In de jaren 1930-1940 werd een serie van 15 gebrandschilderde ramen in deze kerk aangebracht, aangebracht door pater-kunstenaar Humbert Randag. Geen 19, alleen voor de 'echte' Gorcummers.

Deze serie is in 1984 uit de kerk verwijderd, toen de kerk een appartementen-complex werd. De serie ging van glazenier naar gemeente en vandaaruit gingen stukken en delen naar diverse andere locaties.

Maar Gorcum is eindelijk zover dat het deze mannen wil eren. Naast de voormalige kerk komt een kleine gedenktuin, waarin drie complete ramen en één incompleet raam een plek krijgen en over die plannen én het verhaal van de martelaren woonde ik vanavond deze lezing bij.

Omdat de marteling en executie zo gedetailleerd zijn vastgelegd en omdat het om veelal geleerde, maar ook geliefde mannen ging, is er verrassend veel over hen bekend. Daarom hieronder een kleine beschrijving van deze mannen.

Bron www.gorcumsemartelaren.nl

Nicolaes Pieck